

Seterbrukaren

SKRIFT FRÅ NORSK SETERKULTUR
NR. 4 – DESEMBER 2006 – 9. ÅRGANG

Setersatsinga i Trøndelag gir resultater

Trøndelagsfylkene har satsset mye på å videreutvikle seterbruket i de siste 2 åra. Dette har gitt resultat! I Sør-Trøndelag har antallet setrer med tradisjonell seterdrift økt med 9 på de to åra I Nord-Trøndelag er økningen på 16 nye setrer.

Dette gode resultatet skyldes dels at det har blitt gjennomført flere informasjonstiltak, studieturer og kursvirksomhet spesielt for seterbrukerne og dels at setertilskuddet har blitt økt betydelig gjennom regionalt miljøprogram.

Framhald side 4

Reiselivet treng bonden..... og seterbrukaren!

Reiselivet er i dag den næringen som øker mest i verden. Den storslagne norske naturen, preget av menneskelige aktiviteter i årtusener, har skapt landskap, mat og kultur som er de kvaliteter som har fått reiselivsekspertene til å kåre norske fjordlandskap til verdens beste reisemål, foran den kinesiske mur, pyramidene i Egypt og Grand Canyon.

Samtidig påpeker reiselivsprogrammet i fylket at reiselivsnæringen ikke har utviklet seg så positivt som ønskelig!

Framhald side 2 og 3

Neste blad

kjem i mars, med frist for stoff 20. februar. Det skjer mykje rundt om i seterlandet, og det er berre å koma med stoff og foto. Vi har ikkje ressursar til å følgje opp alt, så det trengst lokale "meldarar". Også organisasjonar, institusjonar og offentlege styresmakter som er involvert i ulike seterprosjekt blir med dette oppfordra til å bruke Seterbrukaren – og nettstedet www.seterkultur.no til å spreie informasjon.

www.seterkultur.no

er nettstaden for å presentere aktuelle nyhende for seterdrifta og å marknadsføre seterprodukt. For aktive seterbrukarar dekkjer medlemskontingenten presentasjon av setra og tilboda under tittelen "Til seters". Elles er markedsplassen open for å søkje etter arbeidshjelp på setra, eller for dei som ynskjer seg seterjobb. Aktuelle arrangement bør presenterast på Seterkalenderen.

Medlemspengane 2007

NSK har hatt fin utvikling i medlemstal og medlemspen-
gar i 2006, og vi håpar dette held fram i 2007. Giroen for innbetaling av medlemspengar/abonnement blir frå no av sendt ut frå kasseraren. Og skulle nokon ha lyst og høve til å drive litt verving og elles profilering av NSK, så er det berre å ta kontakt for å få tilsendt eldre utgaver av Seterbrukaren, brosjyrar, plakatar og giroar til slik bruk.

Styret:

Geir Grosberg, leiar
2640 Vinstra. Tlf 92892665.
ggrosber@online.no

Oddveig Eggen
2550 Os i Østerdalen Tlf. 62497186

Odd Arne Espeland, Jondal
5627 JondalTlf. 53 66 84 80 Faks 53 66 82 55
odar-esp@online.no

Stein Brubæk, 6636 Angvik,
tlf. 71292732
sbrubaek@c2i.net

Gjermund Stormoen. TINE BA,
Pb 25, 0051 Oslo
Tlf 22938800
gjermund.stormoen@tine.no

Varamedlemmer

Wenja Rui, 3864 Rauland, tlf. 35 07 31 20 / 906 61715
Elin Rønning, Meråker, 7530 Meråker – Tlf. 90 96 74 60
Marit Hoel, Skrenten 7D, 6411 Molde – Tlf. 71 24 46 04

Utgjevar:

Norsk Seterkultur, 6214 Norddal

telefon 70 25 91 77
telefaks 70 25 91 57

E-post: seter@seterkultur.no
www.seterkultur.no

Bankgiro: 2367 20 51169

Redaktør: Jostein Sande

Førtrykk: Stordfjord Bladlag AS

Trykk: Birkeland trykkeri

ISSN 1501-6803

Seterbrukaren kjem ut fire gonger i året.

Framsidedfoto: Johan Sandberg, bilde fra Dindalen.

Setra - en kulturskatt!

På setra vår har vi en svensk familie som årlige gjester. En gang skulle de få besøk av noen italienske venner. Disse folkene skulle de ta med til Norge og vise dem det beste som landet har å by på: De vestlandske fjorder og seterlandskapet / seterkulturen. Noe av det mest verdifulle i den norske kulturarven er det vi setereiere som har ansvaret for å forvalte! Vi skal være tro mot den lokale byggeskikken (Våre forfedre var flinke til å se proposjoner, plassering av setertunet, løer o.l.) men vi skal og ta vare på kulturlandskap, gamle mattradisjoner og aktiv setring. Et stort ansvar!

Vi har tatt setra som en selvfølge, en god plass å komme til. Først i de senere årene, etter at andre utenfor jordbruket har gjort oss oppmerksom på disse unike verdiene har flere av oss skjont at det går an å tjene penger her, og ikke minst få andre til å bli like glad i stedet som vi selv er.

Setra er ofte jordbrukets ansikt utad og er kanskje den plassen det er lettest for oss å formidle med stolthet til andre hva jordbruket står for, hvilke verdier som vi tar vare på både for denne og de neste generasjoner. Og hvorfor vi bør ha et landbruk i Norge med sjølforsyning av mat, men at det har sin pris. Det er sammenheng mellom gjengrodde kulturlandskap og stadig større enheter der kravene til effektivitet øker mens lønnsomheten går ned. Vi må hele tiden kjempe en kamp for at setertilskuddet ikke skal reduseres, og de midlene som gies til restaurering av hus, løer o.l., rydding av kulturlandskap, beiter, stier og slåtteenger strekker ikke til.

Når det er snakk om prosjekter med tanke på økt verdiskapning i denne forbindelse sitter pengene løst, men får vi som brukere et økonomisk utbytte som svarer til forventningene? Hadde det vært bedre om noen av disse midlene hadde gått til hver enkelt bonde som får setertilskudd slik at vi selv kunne bruke pengene der de behøves mest? Det er veldig i vinden med lokal foredling av råvarene på setra, men det er mye arbeid og ofte liten timefortjeneste. Kunne det vært aktuelt at det fra det offentlige gies tilskudd til å leie hjelp for de av oss som tar vare på de gamle mattradisjonene og prøver å få til en tilleggsnæring av det?

Dette ble noen tankesprang fra kjøkkenbordet. Jula nærmer seg med stormskritt og jeg vil ønske alle setervenner ei riktig god jul og et godt nyttår!

Oddveig

Nytt fra styret i Norsk Seterkultur

Det ble avholdt styremøte i Norsk Seterkultur 7. november 2006. Stein Brubæk ble valgt til nestleder i styret.

Datoer for styremøter, der styret samles fysisk i 2007 blir: 8. mars og 14. april. I tillegg vil det bli telefonmøter i august og september. Sted og dato for årsmøtet 2007 blir bestemt på styremøtet i mars.

Det blir fagsamling i Valdres den 14. og 15. april. Program for fagsamlinga blir presentert på hjemmesidene til NSK og i første nummer av Seterbrukaren i 2007.

Styret drøftet ellers organiseringen av Norsk Seterkultur, og styret vil framover arbeide for å finne gode og praktiske løsninger vedrørende drifta av organisasjonen.

Framhold frå side 1

Reiselivet treng bonden.....

Reiselivet er i dag den næringen som øker mest i verden.

Norske seterdaler er ett av de mest verdifulle kulturlandskapene vi har i Norge. I tillegg til vakker natur viser seterdrifta noe særnorsk, og er grunnlag for kunst og kultur, mat og de gode historier.

For å få til en troverdig profilering av de verdier som gjør at Norge har et slikt potensiale i satsing på reiseliv må bonden og landbruket få en langt større plass i både produktutvikling og markedsføring av Norge som reiselivsmål. Både tradisjonene og kunnskapen om vårt kulturlandskap er det bonden som har; slik også med seterdrifta. Det er kanskje slik at ingen klarer på en tro-

verdigg måte å skape eller selge de ypperste kvalitetene av norsk reiseliv uten å ha hatt litt fiskelo eller kuskitt på fingrene!

Dette har reiselivet og næringslivet i Sundal innsett. Seterbrukerne er utfordret og gitt støtte for å utvikle setrene til synlige aktører for et opplevelsbasert reiseliv. Et aktivt setermiljø som man kan besøke, gir tilleggsverdier ut over bare naturopplevelsen. Aktiviteter og en smak av seterlandet gjør at turister ikke bare reiser gjennom kommunen, men blir i flere døgn, og dermed øker verdiskapingen for næringslivet generelt. I tillegg er en fornøyd gjest den billigste form for markedsføring man kan få, både ved at han kommer tilbake og forteller

Landbrukets miljø- og kulturlandskapspris for Nord-Trøndelag 2006 gikk til Skarlandsetran i Høylandet kommune

AV ERIK STENVIK

Fire kandidater var nominert og Miljø- og kulturlandskapsgruppa i Nord-Trøndelag som er jury gjorde enstemmig vedtak om at prisen skulle gå til eierne av Skarlandsetran. Valget var grunnlagt slik:

”Kulturlandskapsprisen for 2006 tildeles Skarlandsetran ved Randi og Svein Helge Hammer og Ola Bjørnar Skarland for forbilledlig istandsetting av gamle seterhus, istandsetting og bruk av beitet på setervollen, tilrettelegging for besøkende og et sterkt engasjement for å ta vare på og utvikle denne ressursen som en del av drifta på gårdene. Det legges i tillegg vekt på at engasjementet for å ta vare på tradisjoner og miljøverdier også omfatter andre deler av gårdene og drifta.

Brukerne på de to Skarlandgårdene, Randi og Svein Helge Hammer og Ola Bjørnar Skarland er gode eksempler på bønder som har fanget opp signalene i landbrukspolitikken og tatt de nye virkemidlene i bruk for å utvikle viktige miljøverdier på eiendommene sine. Dette er til glede og nytte for allmennheten, og gir muligheter for utvikling av tilleggsnæring til den tradisjonelle gårdsdrifta.”

Skarlandsetran ligger ca 5 km øst for Høylandet sentrum og 10 minutters gange fra bilveg. Her har det vært seterdrift langt tilbake i tida. Seterhusa som ligger der i dag tilhører to gardar og er sammenbygd i rekke. De ble oppført på 1860 tallet. Etter at seterdrifta opphørte i 1949 forfalt husa.

I 2003 bestemte eierne seg for å restaurere setra. Arbeidet ble gjennomført etter antikvariske prinsipper slik at mest mulig av det

originale er bevart. Setervollen er rydda og gjennom effektiv beiting har den fått tilbake det rette preget. Det er også satt opp nytt seterfjøs og ei ny løe som kan brukes som gjestehus. Det hele er ramma inn av 600m ekte skigard der staurene er understandere av gran og skiene er av langkløvd virke. I 2005 og 2006 har setra vært i drift som besøksseter med melkeproduksjon, foredling og servering. Det er også anlagt kultur- og natursti der besøkende kan få prøvd sine kunnskaper på spørsmål undervegs. Eierne av setra har gjort en stor innsats og blåst liv i en gammel tradisjon som var nær ved å gå tapt i Høylandet kommune.

Engasjementet for miljøverdier og tradisjon gjelder ikke bare setra for brukerne på de to Skarlandgårdene. Randi og Svein Helge Hammer driver melkeproduksjon. De har med støtte fra Riksantikvaren restaurert trønderlåna etter antikvariske prinsipper. På garden finnes et gammelt stabbur der mye gammelt utstyr og redskaper som er brukt på gården gjennom generasjoner er tatt vare på. Den gamle beitemarka er restaurert og tatt i bruk.

Ola Bjørnar Skarland driver kornproduksjon. På dette bruket ble gårdstunet flytta ned til kommunevegen på 1960-tallet. Eierne er nå i ferd med å flytte tunet tilbake til den opprinnelige plassen, og i opprinnelig stil. Han har anlagt grunnmur forblenda med naturstein og skal sette opp gammelt tømmerhus fra Lierne som var planlagt brukt til brannøvelse. Beitemarka på bruket skal restaureres og tas i bruk i samarbeid med naboene Randi og Svein Helge Hammer. Prisen består av en diplom og et stipend på kr 10. 000.

Svein Helge Hammer, Randi Hammer og Ola B. Skarland. Eierne av Skarlandsetran.

og seterbrukaren!

om sine opplevelser.

Seterprosjektet i Sunndal er interessant ut i fra ulike synsvinkler:

- Fra å være en gammeldags driftsform fremstår nå setra som en moderne og fremtidsretta landbruksdrift som totalt skal gi bonden økte inntekter.

- Knappt noen annen del av landbruket er så godt egnet til å skape en arena for forståelse og velvilje (legitimitet) for norsk landbruk i befolkningen.

- Dette er et banebrytende samhandlingsprosjekt mellom landbruket, reiselivet/næringslivet og vernemyndigheter (alle tre setrene ligger i eller ved randsonen til nasjonalparker/verneområder), hvor alle ser at

de har en fordel av tiltaket.

- Sist men ikke minst bør det legges merke til at det er fylkets kanskje mest industrialiserte kommune, Sunndal, som stolt skyver setrene og landbruket frem for å vise hvilke verdier disse har for Sunndal-samfunnet.

En samhandling mellom landbruket, reiselivet og næringslivet er en utfordring for alle parter. Næringslivet og reiselivet må se de verdier som landbruket kan tilføre, samt at landbruket også trenger en større bevissthet på de verdier de produserer, og som går langt ut over verdien på kilo kjøtt og liter melk.

STEIN BRUBÆK

Bilde frå Renndølsetra i Innerdalen.

Geit, seterdrift, folkemusikk og fjelloppsyn i Sollia

Ellen Marie Tangen – allsidig geitebonde og musikar i prat med Åshild Dale.

Geitene kjem diltande i små grupper ut av bjørkeskogen – dei fleste målretta på veg heim til fjøset. Nokre skjer ut – og snusar på oss framande som kjem etter den smale vegen mellom seterhusa. Vi er på Øverdalsætra i Sollia, i Storelvdal kommune, ein lun søndags ettermiddag i august. Ved eit steinfjøs møter vi budeia Magnhild Berge i ferd med å gjera klart for kveldsstellet i fjøset. Ho fortel at vi er komne rett – dette er prestgardssetra. 96 geit ventar utålmodig på kraffor, mjølking og kos medan vi heftar budeia. Magnhild er vestlending, frå Ølve i Sunnhordland, og student, med stor interesse for og mykje kunnskap om seterstell. Ho har denne sommaren budeiejobb hjå Ellen Marie Tangen og Hans Bondal.

Medan vi står og pratar kjem Ellen Marie attende til stølen, etter ein tur heim til gards. Vi kjenner ho litt frå før – som ivrig geitbonde, men og som dyktig musikar. Ellen Marie fortel at denne søndagen har det vore setermesse på stølsvollen – med kaffe og mat av fleire slag etterpå. Vi blir gjestfritt bedne til bords, medan mjølkmaskina startar. Dei som var på NSK-årsmøtet i Brekken i haust – og/eller las førre utgåva av Seterbrukaren – veit at Ellen Marie og Magnhild er to av fem jenter som utgjer gruppa ”Gjetord”. Ellen Marie fortel at dei møttest som folkemusikkstudentar i Telemark – og når dette blir lese er dei attkomne frå turné i Japan – med fire konsertar i Tokyo og ein i Osaka. Gruppa er internasjonal, utanom Ellen Marie og Magnhild er det Harriet Fjeldheim, Kongsberg, Sara Nagell frå USA og Satoko Katagihara frå Japan.

Ellen Marie og Hans tok til som forpaktarar på prestgarden i Sollia i 1979, og i 1983 fekk dei kjøpe garden med setra. Dei driv også heimgarden til Ellen Marie, 9 km unna prestgarden. Dei starta med å kjøpe 10 geit av ei dame i bygda som avvikla drifta, og sia har dei satsa på geithaldet. Garden ligg 800 meter over havet, setra på 900 m.o.h. Det er også ein geitbuskap til på Øverdalsætra, og i alt fire geitbesetningar i bygda. Hans, som vi har tala med sia, fortel at dei driv om lag 150 dekar innmark, fleire har gjeve opp gardsdrifta, så det er rikeleg ”leigejord”. Siste åra har dei gjennomført sjukdomssanering, først og fremst ved kjøp av friske livdyr – og no er dei i ferd med å byggje opp att buskapen slik at til sommars vil truleg over 100 geit finne vegen til det karakteristiske steinfjøset på Øverdalsætra. Dei er vanlegvis vel tre månader på setra, frå siste helvta av juni til ut september.

Hans arbeider elles som fjelloppsyn med ansvar i statsalmeningen på 236000 dekar, noko av den innafor den utvida Rondane nasjonalpark. Elles er det fleire naturreservat i området. På spørsmål om mulege konflikhtar på grunn av store verna område, fortel Hans at det ikkje er så veldig mykje slikt å merke. Men han understrekar at ein del firkanta bestemmelsar – som at ein ikkje har lov til å tenne eit lite bål t.d. i elgjakta – kan irritere folk. Det blir unødige konflikhtar av flisespikkeri. Elles er det rovdyr i området, som nok har medverka til at ein del bønder har gjeve opp sauehaldet. Hans fortel at Ellen hadde merka underleg oppførsel på geitflokken eit par gonger i sommar, tegn som tyda på at det

var bjønn nær med! Men noko tap på grunn av bjønn eller andre rovdyr har dei ikkje hatt. At geitene er heime om natta og at dei opptrer i flokk gjer nok at dei bergar bra. August-søndagen vi var innoft setra fekk vi også smaka fleire sortar spekepølse av geitkjøt. Såleis satsar dei på å utnytte også kjøtet, med god hjelp frå Annys pølsemakeri i Ringebu. Ellen Marie og Hans har planar om å utvikle dette vidare, så langt har det meste vorte selt lokalt og på messer og marknader. Musikaren Ellen Marie har også tankar om å bruke setra meir til ulike musikk- og kulturarrangement, eit naturleg ”amfi” – veileigna for m.a. friluftskonsertar har dei alt laga til tett nedafor seterbu. Kanskje blir det også servering på setra, men alt kostar – og vi får ta det stegvis, seier Hans.

Magnhild Berge, budeie på Øverdalsætra sommaren 2006

Setersatsinga i Trøndelag gir resultater

Helmer og Ingrid Melien på Ljosnavollen i Røros. I tillegg til tradisjonell melkeproduksjon har de et samarbeid med Turistforeningen om servering og overnatting.

TEKST OG FOTO: JOHAN SANDBERG

Interregprosjektet Grenseløs seter – Fåbodriker har satt et betydelig fokus på det potensial som ligger i tradisjonell seterdrift og de utviklingsmuligheter som ligger her. Flere av seterbrukerne er interessert i å utvikle aktiviteten til å bli noe mer enn rein melkeleveranse. De fleste som satser nytt satser på melkeforedling. Rømmeproduksjon har nok vært mest populært. I Nord-Trøndelag er det flere av seterbrukerne som nå åpner setra si for besøkende. Det kan nevnes at Skarlandssetra i Høylandet fikk kulturlandskapsprisen i Nord-Trøndelag for 2006

Gjennom Interregprosjektet Grenseløs Seter – Fåbodriker er det i år gjennomført en vellykket serie på i alt 7 kurs i enkel melkefor-

edling i begge trøndelagsfylkene. Fremstilling av rømme, yoghurt og kremost har vært hovedtema på kursserien.

Trøndelagsfylkene har utviklet seg ulikt innen seterbruket. I Sør-Trøndelag har setertradisjonen vært levende i fjellbygdene. Utviklingen har likevel vist en gradvis tilbakegang over flere tiår. I 2004 hadde de bunnåret med 100 tradisjonelle enkeltsetrer i drift.

I Sør-Trøndelag drives det setring hovedsakelig i fjellkommunene. Oppdal er største seterkommune med 36 enkeltsetrer, nest størst er Midtre Gauldal med 34 setrer. På tredjeplass er Rennebu med 21 setrer.

Nord-Trøndelag har hatt en noe annen utvikling. Mesteparten av seterdrifta i fylket ble lagt ned allerede på 1950- og 1960-tallet. En har hatt setervirksomhet i beskjeden omfang i de seinere åra, gjerne på setrer med geiter. Noen av disse setrene har vært så små at de ikke har blitt omfattet av tilskuddssystemene i landbruket. Disse setrene har heller ikke blitt registrert i statistikken. Snåsa må nevnes spesielt. Fra å ha en ubetydelig setervirksomhet tidligere hadde en i år 9 setrer i drift. Interessen er økende, og det forventes at flere vil starte opp med seterdrift neste år.

Tilskuddet til seterdrift ble innført i 1989 for hele landet. Det første året lå tilskuddet på 9.000 kroner, tilskuddet ble gradvis økt og ble liggende på kr 13.000 i mange år. Gjennom regionalt miljøprogram har fylkene selv fått mulighet til å bestemme tilskuddet selv. Nord-Trøndelag har en gradert tilskuddssats med kr 50.000 som høyeste sats. Det kreves da blant annet at setra skal være bebodd, det skal ikke brukes kunstgjødsel, det er krav til foredling og kunngjøring om produksjonen. Neste sats er kr 25.000 uten krav til foredling, men med krav om at det ikke skal brukes kunstgjødsel. Det gis kr 15.000 til setring hvor det kan brukes kunstgjødsel. De fleste fellesetrene får denne tilskuddssatsen.

For Sør-Trøndelag var satsen i år kr 30.000 for enkeltsetrer og kr 20.000 til fellesetrer. Det ble også gitt et tilskudd til kommersiell foredling på setra på kr 5.000.

Mange seterbrukere har uttrykt stor glede over at de nå har blitt viet oppmerksomhet og at det de gjør blir satt pris på. Dette er et signal som landbruksforvaltningen bør ta til seg. Det er viktig å også vise seterbrukerne omtanke selv om de ikke er så mange.

Tankar kring ei nattleg kalving

Sjølvsagt om det er sein kveld får eg halda meg vaken. Ved fjøsrunden i kveld såg det ut for å verta kalving. Får prøva å skriva litt til "Seterbrukaren", slik at eg held meg vaken til det heile er over. Det er Heimros som skal hava si tredje kalving. Heimros er ei Telemarkskyr, har lidd det tunge nederlag å verta avhorn, elles er ho ein fin representant for rasen. Noko tung og diger er ho, så tankane går mot at kanskje ber ho på tvillingar?

No har ho gått 9 dagar over tida, tvillingfødsler plar ikkje gå tida ut, vert vel snart svar å få. Heimros og eg er forresten ikkje alltid like gode vener. Ho er til liks med mange av sine artsfrendar noko hard i gemytt, og skal ha alt på sin måte. Det var særleg på stølen i sommar det heile tok noko av. Den fyrste tida gjekk bra, Heimros ville gjerne vera sjef noko som ikkje lukkast så ho vart heller småsur og furten. Då det lei på sommaren vart ho heilt umogeleg. På vår kant av landet var det mykje sopp i år, Heimros sin favorittmeny må vera nettopp sopp. Fekk dei andre kyrne med seg og rende fjellet rundt, å koma heim til kvelds var det ingen tanke for. Den som fekk eit svare strev med kuleiting var meg, bruka både 3 og 4 timar før eg fekk dei på heimveg. Dei andre kyrne var for så vidt greie å få med seg då eg hadde leita dei opp. Heimros derimot spela heilt opp, og sette avgarde i motsett lei. Springa etter ho var heilt nyttestlaust, ho fekk berre fara. Vart kalla både "toskehovud" og det som meir unevneleg er. Var berre å fylgja dei andre kyrne på heimveg. Rekna med at ho kom når ho hadde fått tulla frå seg. Ganske rett kom ho setjande i full fart forbi og stod ved fjøsdøra lenge før dei andre. Ho har fast bås plass og tek aldri feil på den, nåde den som har kome inn i fjøset før henne og teke hennar plass. I det heile er Heimros ei sjølvstendig og spesiell kyr. Har vore bort i fjøset og kikka, det var ikkje kome kalv enno.

Fin sommar

Sommaren i fjellet har vore ein av dei beste, kan vel ta så mykje i og seie at den har

Odd Arne Espeland i sving med kinna på Stavali, Hardangervidda.

vore heilt fantastisk. Kjempefint ver og gode beite. Rett nok vart det ikkje molter. Blåbær derimot var det kjempemykje av, plukka det eg hadde tid til. Så no i desse korte novemberdagane et eg brødskjeve med blåbærstøt, og kjem i hug den lyse årstida og i tankane planlegg eg ein ny sommar på Stavali!

Fjellet og stølen har si kviletid no. Her heime er det snart jul, og tenk alt som skal ordnast og stellast i stand slik at det vert ei trivelig julefeiring. Dyra, fjøset og låven har tradisjon i julefeiringa, må hugsa å pussa dyra og gjera det triveleg for dei til jul, og ein ekstra godbit ved kveldsrunden om julekvelden høyrer med. Om ikkje for noko anna så for å halda på ein god gamaldags julekveldstradisjon. Å gå i fjøset i jula har eg alltid synst er triveleg. Då er det heilt

annleis med påska. Etter ein skitur til stølen og hytta er det bale med heimturen og fjøstell etterpå. Men skal ein ha dyr på stølen om sommaren er det berre og stå på kveld og morgon kvar dag heile året. Av og til kan eg sjølvstendig verta motlaus, då hjelper det og tenkja framover, det er snart ein ny sesong i fjellet saman med dyr og gode vener.

Så er det heile over. Då eg kom bort i fjøset var det kome ein kalv og litt etter ein til, to stutkalvar. Like greit, det vert fine gourmetkalvar med tida. Heimros er mjølka og kalvane har fått sitt, så no roar både dyr og folk seg for natta.

Ynskjer alle som les "Seterbrukaren" ei God Jul!

ODD ARNE ESPELAND

Portrettet det var umulig å finne tittel på!

AV STEIN BRUBÆK

Når man skal lage en portrett-omtale av Åshild Dale og Jostein Sande er det et karstykke å finne på en god overskrift! Valgmulighetene er FOR store! Geitebønder, seterbrukere, verdiskapere, grunleggere av Norsk seterkultur, kulturformidlere, organisasjonsmennesker, naturvernere, verdensborgere.....alle titler kunne ha passet, og sikkert noen til.

Da Norsk seterkultur ble etablert i 1997, var det et resultat av en mobilisering som hadde foregått det meste av 90-tallet med Åshild og Jostein som de viktigste initiativtakerne.

Av den grunn fikk prosjektet som låg bak oppstarten sitt sete i Norddal på Sunnmøre, og organisasjonen har fortsatt en kontordresse og en utstilling tilknyttet Norddal Prestegard.

Men for å presentere ekteparet Dale/Sande må vi først si at de driver gården Dalen i Dale som ligger på sørsida av Norddalsfjorden på Sunnmøre. Norddalsfjorden er en grein av Storfjorden/Geirangerfjorden. De har drevet garden fra 1983. Det var Åshild som var gardtaus og Jostein kommer opprinnelig fra Sunndal på Nordmøre. Garden har vel 100 melkegeiter med en kvote på 42 tonn.

Bruket disponerer 120 mål dyrka jord, hvorav mye er omlagt til økologisk. Noe er tungdrevet og i tillegg til fôr til geitene produseres en del frukt, bær, urter og grønnsaker. Siden garden har små beitemuligheter i bygda har alltid setra vært vesentlig for gardsdriften. Herdalssetra ligger i Herdalen, 9 km fra garden, i Geiranger-Herdalen landskapsvernområde som utgjør en del av

Jostein Sande og Åshild Dale. Foto: Ole G. Hertenberg.

det mye omtalte verdensarvområdet.

I Herdalen har det vært setra i over 300 år, men det har også vært fast bosetting så langt tilbake som til vikingetida. I Herdalen er det over 30 seterhus som ligger i et tun. Det var nødvendig for å sikre husa mot fonna. I dag er det ei fellesseter med ca. 300 geit på Herdalssetra. Fram til 1955 var det eget seterysteri, men i dag er det bilvei helt frem og geitemelka hentes med tankbil og kjøres til Tine sitt anlegg i Ørsta, hvor den bl.a blir til Snøfrisk. Veien bringer også store busslaster med turister til støls, bl.a. cruise-turister fra Geiranger.

Både på setra og nede i bygda tilbys turister smaken av norsk natur og kultur, så vel kulinariske som historiske. Ost og kjøtt av geit er vel et varemerke fra Norddal, og

ikke minst Åshilds geitemelk-karameller er svært godt kjente og etterspurte. Produkter fra råvarene garden og setra har å by på går inn i det opplevelses- og formidlingsproduktet Åshild og Jostein tilbyr gjester fra hele verden. Og de tilbyr også en internasjonal arbeidsplass – for ungdom fra mange land, bl.a. fredskorpsdeltakere fra Afrika og Asia via Utviklingsfondet.

Jostein har vært styreleder for Norsk seterkultur siden organisasjonen ble etablert. Når han i høst overløt roret til andre er det mye Jostein å takke for at seterbrukerne har fått seg et viktig talerør og at seterkulturen og setertradisjoner nå begynner bli anerkjent som en svært viktig del av norsk landbruk og kultur generelt. Alle seterbrukere i Norge har mye å takke både Jostein og Åshild for!

Vintersetring

Setring forbindes med sommer og grønne lier, men i visse deler av landet lå de på setra også etter at snøen hadde kommet og etter at buskapsen var satt på båsen. Vintersetring er kjent både i Gudbrandsdalen, Østerdalen og Rørosfjella, og over alt var hovedhensikten å bruke opp foret som hadde blitt høsta på vollen og i setermarka før dyra ble flytta til bygds. Slik sparte de seg mye arbeid med høykjøring senere på vinteren.

Flere av gårdene i Rørosdistriktet hadde seter som de bodde på omtrent halve året.

Arbeidsdagene på setra var lang. Fjøsstellet begynte ved 7 – tida om morgenen og kveldsstellet var ferdig ved 7-8 tida om kvelden. Ennå var ikke dagen slutt. Vinterkveldene satt de i lyset fra skorstenen og parafinlampene, kvinnfolka med striking og kaling, karene bøtte fiskegarn og satte i stand redskap, eller drev med forskjellig slags trearbeid.

Lars Reinton skriver i "Sæterbruken i Noreg": I Feragsgrenda i Brekken herad (aust for Røros) har det vore fast skikk så langt attover folk veit, å sitja på sætra til jol, stundom over jol. Då eg vitja grenda i 1946, drev 4 gardar på denne måten endå. Sætrene ligg ved Feragsjøen om lag på same høgd

som gardane, 8-10 km frå dei. Husa er gode. Som regel er det på kvar sæter 2 buer, ei lita vanleg sæterbu og ein tohøgds bygnad. Om sumaren sit dei i det minste huset, men i midten av oktober når snøen og kulden kjem, flytter dei inn i bygningen som er bygd til vinterhus men kokinga held gjerne fram i kokketuset i sommarhuset. Feragenfolka reiser på sætra i juli, etter at dei er ferdige med slåtten, og held fram etter den vanlege sumarsetra med vintersete til jol, stundom til mellom jol og nyttår eller over jol – ettersom isen på Feragsjøen legg seg. Ferda heim går for seg på isen. Legg isen seg svært sent eller det lagar seg til hâlis til joletidar, sit dei til over jol. Då reiser dei til Røros og gjer jolehandel og heile huslyden høgtidar jola på sætra. Som regel er det djup snø over isen ved heimferda, men vegane er godt oppbrøytt av mose – og vedkjøringa, og avstandane er ikkje større enn at dei kan finne ein godværsdag til flyttinga. Som regel går det då godt. Fore

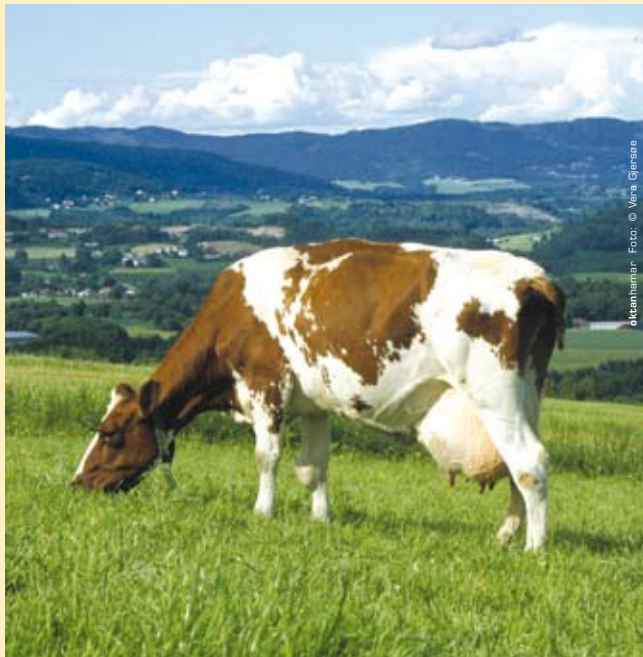

Fjølburøsta. Setra Til Mikkelsgården i Ferangen. Foto: Jan Haug, Hedmarksmuseet.

går hesten med bufarlasset, etter kjem bølingen, kyr, sauer, geiter, og gris."

Det ble ikke flytting før isen var trygg, men det hendte nok at det knaka faretruende i isen. Det fortelles at en gang – da det braka som verst – var det et kvinnfolk som roppte: "Herregud, kom og hjelp oss". Da var det en sindig kar som utbrøt: "Itte dra nåen flere utpå – vi e mange nok som vi e".

ODDVEIG EGGEN.

okranhjørn - Foto: © Vera Gjessan

FORMEL

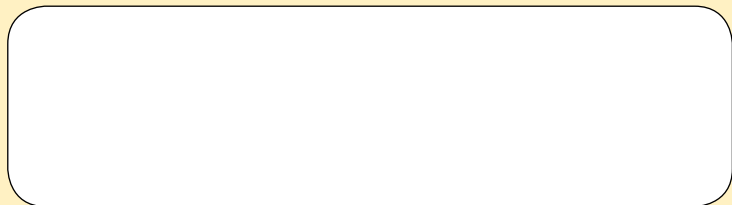
FORMEL gir best tilpasning til beite

Rett FORMEL på beite gjør det enklere å:

- Holde ytelsen ved hard beiting
- Holde høgt proteininnhold i mjølka
- Tilføre nødvendige mineraler

FORMEL Favor 28	Til svært godt beite og raigrasbeite med lågt innhold av fiber.
FORMEL Favor 30	Til middels godt beite.
FORMEL Elite	Til middels beite og ønske om høy mjølkeproduksjon. Når beitekvaliteten avtar og kyrne må ha høy kraftfôrandel i fôrrasjonen.
FORMEL Favor 20	Til utmarksbeite og svakt gjødsla beite.

Kraftfôrmengdene må justeres etter utvikling i mjølkemengden, holdet på dyra og beitekvaliteten.

Mange av våre produkt har rot i stølskulturen og vi støtter Norsk seterkultur i arbeidet for denne driftsforma

Bli med i

Medlemskontingent 2007

Aktiv seterbrukar	kr. 300,-
Støttemedlem/abonnement på Seterbrukaren	kr. 200,-
Organisasjon/institusjon	kr. 500,-

Ja, eg vil bli medlem

- Aktiv seterbrukar
- Organisasjon/institusjon
- Støttemedlem/tinging av Seterbrukaren

Namn:

Adresse:

Telefon:

Du kan også registrere deg som medlem på våre heimesider: www.seterkultur.no

NORSK SETERKULTUR

6214 NORDDAL Tlf.: 70 25 91 77 – Fax: 70 25 91 57

E-post: seter@seterkultur.no

Bankgiro: 2367 20 51 169